

Landskap: Skåne upptecknat av Annette Sonesson
Härad: Frosta adress: Stavröd, Espinge sn
Socken: Espinge berättat av densamma

Uppteckningsår: 1941

Min far var född i Osby sn, i Kalhult, men var han gick i lära eller de årena vet jag ej mycket om. En hans äldre bror var även skomakare, det var på den tiden då de fick gå från den ene mästaren till den andre, under skråtiden. Han kom med en skomakare här ner till Espinge som han var hos en tid, men vart han sedan tog vägen vet ingen. Så kom far genom brodern och den skomakaren även hit. Under den äldre broderns tid här nere kom en syster också hit, hon var också äldre än far. Hon gick hela vägen från Göinge hd och hit, det talade hon ofta om. Hon hade sin nurkesticka (en sticka som de hade när de flätade band) med sig, när hon då blev trött och satt och vilade, nurkte hon band, så under tiden hade hon nurkt till en kjolkant. Då hade de banden till kjolkanter. Så tog hon tjänst här nere, och sedan gifte hon sig. Hennes man gick gångpost i många år. På 1870-talet innan järnvägen kom gick han från Hörby till Huaröd och om igen för dagen, 4 eller kanske 3 gånger i veckan. Om lördagarna hade han även kungörelser, och många gånger värdepapper. Sedan då banan Hörby – Tollarp blev färdig 1886, gick han mellan Espinge och Svensköp 3 gånger i veckan, jag tror visst att han hade bara 1 kr åt gången. Jag minns att far gick många gånger, då han var dålig. Han hade en rätt stor postväska. Sedan han blev gammal, cyklade de med posten från Satsrup upp till Svensköp.

Den skomakarens namn var Berglund, och han dog här i Stavröd, det var visst på 1880-talet. När då far kom hit ner – även han gick – så vandrade den äldre brodern iväg, men far var ju yngst av dem, så jag vet ej var han blev av. Så hyrde far, som han alltid sade, en lillastua, och blev sk egen. Där var han i flera år innan han köpte detta hus, som är kvar. Han hade även lärpojkar, men det var innan min tid, jag minns dem i varje fall inte, men de har själva talat om att de var hos far. Jag minns väl när far gick bort och sydde. Han hade verktygen i en låda på ryggen. Spannremmen var över axeln, lådan på ryggen, lästerna fram till, trädde på ett snöre. Skoklämman under armen, skulle han sy stövlar så hade han stövelblocken med också. Förr i tiden drog ju hantverkarna omkring, helst innan jul var han borta länge. På senare tid gick han endast bort och lagade seltyg. Redan på 1880-talet övergick de mer till att köpa färdiga skor. De gamla skomakarna kunde inte, eller ville inte sy nytt. Jag minns att far talade om, i hans bästa år, att både när han själv följde med skomakare och när han hade pojkar med sig, det mesta de först undrade över, då de kom bort på ställen, var hur maten var. Skulle det hända att både skräddare och skomakare var där på samma gång så lärpojkar kom ihop, ställde de till många spratt. Då satt de ju länge om kvällarna vid en liten tranlampa. På de ställen som där var ungdom var de inne, så gick tiden lätt.

Förr i tiden var här gamla klockmakare som gick omkring och lagade väggklockor. Far talade om att han var här i Espinge på ett ställe och sydde (ungefär 70 år sen) och där var en

klockemakare också som hette Sven Viberg, han skulle laga väggklockan. Kärringen bakade om dagen så hon var inte inne, utom varje gång då hon tjatade på Viberg, hon hade fått agg till honom. När de skulle ha mat satte hon sig till bords, men Viberg fick en mat i handen, han fick inte vara vid bordet. Viberg blev ju rasande. Han gick och tummade på klockan emellan som han bet på maten. Han skulle ha 3 dr för det han lagat klockan, det tyckte hon var för mycket, men han fick ju 3-dalern och kom iväg. Han var inte väl kommen ut, förrän där 'to ett dön', sade far, så klockedörren for upp och hela verket föll ner i klockan i en röra. Kärringen kom in, hon blev ju rent rasande om hon inte var det, men Viberg var iväg.

Jag minns en gammal klockemakare som hette Osberg som gick omkring och lagade klockor. Det är nog nära 50 år sedan. Fick han någon klocka att laga, så gick förtjänsten till brännvin. Det var förhållandet med sådana som gick omkring, de var förfallna, kunde de inte få pengar till brännvin på annat sätt så sålde de skjortan. De var merendels fulla av ohyra också, så de sällade sådant var de kom. Här var en trumslagare som drog omkring här, han var från Opmana sn, det är omkring 40 år sedan man såg honom sist. Han hade varit trumslagare vid regementet sen han var 12 år. Han var ju bekant överallt med de gamla soldaterna som var vid regementet. Brännvin fick han ju av dem han hälsade på – av soldaterna, han tog ju även in på andra ställen. Ibland var han snygg, men fick han då inte brännvin på annat sätt så sålde han allt till brännvin. Sedan fäktade han för nytt var han kom. Sedan han fått brännvin sjöng han militärmarscher, dem kunde han ju alla. Fick han så fatt i en panna eller ett såll och ett par pinnar, slog han trumma. På det sättet drog han sig fram och fick mat och brännvin.

Men här fanns även runt omkring i häradet förr i tiden en och annan förfallen enstöring som brukade gå fram till ställen och skar limmaris, så satt han i gården och band limma. När han då fått ihop en trave, gick han ner till Hörby och sålde, sedan drack han upp pengarna innan han kom igen. I Hörby var där gamle bryggaren Nils Jöns änka, 'ölbomskan' kallades hon i allmänhet, där logerade alla sluskar som inte kunde vara på annat ställe, men ville akta sig för finkan. Det var för omkring 45-50 år sedan. I Månsköp var där för omkring 60 år sedan en Nils Isaksson, som var ett sådant original. Han var morbror till gamle Hallqvist i Hörby. På Vissmossen i Bylycke bodde en som hette Liljedal, han gick omkring med en låda på ryggen med småkrams och sålde. Han brukade också logera hos ölbomskan. Han kom ibland och gick ner till Hörby, så låg han där nere ett par dagar, sedan gick han hem.

Av vandrare folk var här olika typer, inte alla precis tattare av utseendet att döma. Jag kan minnas att i min barndom kom det någon gång dalkullor eller dalmasar. De var alltid av befolkningen emottagna med vördnad. De hade ju rykte om sig att vara kunniga i spådom, och även i läkekonst. De hade så fina arbeten och sålde. De hade fina hårkedjor som de sålde, och även findukar i daladräjel. Jag tror visst att de förde många råd till folk, för jag minns de som sade att 'det lärde jag av en dalkulla', och spådom som de sade besannades. Gamla talade även om lappar som kom neråt, men det kan jag ej minnas. De påstod att mycket av konsten att bota hade kommit genom dem, de var förfarna i svartkonsten. De talade ju om lappskott, det var lappar som sköt, och de hålen kunde inte botas utom genom en kloks ingripande. En lapp kunde på hur långt avstånd som helst skjuta den han ville. Mor talade om, när hon var hemma, alltså för omkring 75 år sen, att hon gick på Fridhems mosse, och där var en som de kallade Larmen som också gick där. Han fick ett lappskott ute på mossen, där gick håll på benet. Det skulle ha varit en lappkvinna som varit neråt, om hon hade något

ont till honom vet jag ej. Det kändes som ett skott då han fick det. Jag minns ej om mor talade om hur han fick det läkt.

Folk handlade mycket av krämare som drog omkring, gamla kunde visa mycket som de köpt eller bytt sig till. Här gick omkring skedagubbar som sålde vävskedar, hornskeदार, samt annan träslöjd. De var alltid från göingebygden, de var klipska och hade god säljarförmåga. Här var för omkring 75 år sedan en som kallades 'all världens friare'. Var han egentligen bodde vet jag ej, han gick alltid omkring såvitt vägarna var farbara. Han hade lite småkrams med sig, han var en riktig förmedlare av allting från socken till socken. Han bar fram hälsningar, förmedlade giften, ställde om tjänare, även köp av kreatur eller bud till kloka. Han var budbärare i hela häradet av allting.

Av tattare som drog omkring var där mest vid marknadstiderna. Sketteljunga tattare har alltid varit beryktade, och även tattare från 'svarta ma' vid Degeberga. Den stora landsvägen vid Stavröd har ju alltid varit kronoväg, där kunde komma flera lass tattare till Hörby marknad. Sjöstedt talade titt om en marknad för många år sedan, nog de 70, då var där en hop av Sketteljunga tattare på stormarknaden, och så på kvällen slogs de nere vid Lönebarslien, en backe mellan Hörby och Stavröd. Där var hemmansöner från Månsköp som kom, de slapp undan så de kom till Stavröd men tattarna var hack i häl. I ett hus var så pågarna komna in, tattarna var efter och skulle in, då skulle den ene av pågarna mota dem, men där var en tattarkona framme och stack en kniv i honom så han dog på fläcken. Där kom bud till Espinge, några av de manhaftigaste gubbarna kom, men då satte tattarna fart och kom iväg.

Här var ju tattare som körde omkring, det var ju några av dem från Sketteljunga men även andra. De hade lerkärl som de sålde, några bleckkärl. De riktiga tattarna var ju hotfulla och robusta, kärringarna botade för skäver där de kunde komma åt det. Här var de som bosatte sig också häromkring, men det har ju alltid varit en skräck med tattare. För omkring 30 år sedan bodde i Ekeröd en tattarkärring som botade för skäver. Töser anlidade henne för att bli gifta. De som inte kom ihop annars, så ställde hon ihop dem. Hon hade vandrat åt vägarna, hon sade att hon hade varit gift 2 gånger, hon hade fått en massa barn. Då var hon hos en som tjänade vid Ekeröd. Tattare brukade även förtenna kopparkärl. De brukade stjäla eller tigga foder till hästarna var de drog fram. Ner mot Åsum finns nog kvar något av tattare, för det är blott ett 20-tal år sedan en tattare bodde i ett hus utmed vägen mot Hörby. Han brukade mycket lura folk med byte av klockor samt hästar. Hästbyte har ju alltid varit tattarnas sysselsättning, helst om marknaden, samt att stjäla och slåss. Förr var det värre när de kom, än nu. Då var det ju ingen telefon eller bilar, utan när ett lass tattare kom, eller flera lass, så fick de dra ihop de taktfastaste som kunde hissa dem iväg. De var ju ibland så galna, så de sköt vilt ute i marken. Här var de tattare som årligen kom med sitt lass av kärl, eller bara kände för att bevista marknaden. De hade sina ställen som de alltid logerade på, de var hyggliga då ingen talade dem till.

En sorts folk som förr kom vandrande var västgötar. Jag kan inte minnas dem, men de har talat mycket om dem. De gamle talade titt om en västgöte som kom ofta, han logerade på ett ställe i Svensköp. Han var gående, många var ju körande. Sådana hade ju alltid många pengar på sig. Så en natt blev han helt borta, det påstods att han blev ihjälslagen där på stället. Där blev ju aldrig någon hörnad efter honom, förr gick det ju till hur som helst. De påstod att han skulle ha blivit begraven under ett träd på gården. En annan västgöte, eller rättare 2, kom till Svensköp där de brukade logera. Så funderade pågarna på att de skulle skrämma västgötarna. En kväll skulle de åstad.

Då tog pågarna gamla hjul som de tjärade och gick ett stycke utmed vägen som de skulle komma. När västgötarna kom, satte de eld på tjäran och rullade hjulen nerom en backe. Västgötarna blev så förskräckta därav, 'Ja', sade den ene, 'antingen det är fan eller ej så vänder vi till Svensköp igen'. De vände om igen!

En annan västgöte som kom på ett ställe för att sälja, också det däromkring Svensköp, han hade så granna sjalar, fina halssjalar. Pigan ville ju så gärna ha en sjal, men hade inte råd, de hade ju små löner förr. Västgöten ville ju sälja, han sade att hon skulle få sjalen om han fick ligga hos henne om natten. Hon talade om det för drängen, det var ju bra dem emellan. Han sade, 'Du ska få min stora fläskahua, den ska jag tjära inne i, lad han så få fatt i den så blir han rittit lurad'. Hon sade till västgöten att han fick ligga hos henne, men hon ville ha sjalen först. Det fick hon ju. Det dröjde inte länge om kvällen förrän västgöten fick fatt i fläskahuan, 'Är detta fitta alltihop?' frågade han. 'Ja', sade hon. 'Då tror jag att jag smörjer mig en gång till', sade han. Han blev ju så fördärvad av tjäran. Hon for upp med ett gapflin, drängen hade stått på lur och hört. Den stackars västgöten for iväg med sina knyten, och kom aldrig det hållet mer.

Här var ju något ställe också där tattarna brukade logera. Nere vid Stattena, tätt vid Hörby, bodde på 1860-70-talen en som hette Gren. Han skulle enligt gamlas tal vara besläktad med tattarna. Där brukade tattare hålla till, särskilt om marknaden. Han Gren hade dödat en människa, och han hade visst suttit i häkte. De brukade mycket ta till honom med glyttar som hade skäver, han gav dem blod, de skulle till honom 3 gånger. Vägen mellan Stattena och Stavröd var förr i tiden flack, där var inte så många hus. Vid Lönebarslien där brukade tattarna hålla, och så bytte de i vägagroparna. De själva var på fäladen. Där vart många skrämde när de skulle förbi, och många kom i delo med dem. Tattarna lurade dem med byte eller handel, och stal pengar också, sedan kunde de få hela följet med sig hem. Intill Lönebarslien är Galgabacken, där var förr avrättningsplatsen. Den sista som halshöggs där var Årrodakärringen, hon hade förgiftat 3 mannar innan hon blev misstänkt. Där syns inga märken efter något. Hon skulle ha blivit begravnen där. Mor talade om när kärringen blev avrättad.

I gamla tider var här gott om krogar. Här i Espinge var på 1850-60-talen 2 krogar nästan intill varandra. Den ena var det gamle Frid, en f d soldat, som hade. Innan här blev någon handelsbod, alltså förr långt tillbaka i tiden, hade Frid lite små förnödenheter också till salu. Bara en bit därifrån var en annan krog, bägge låg tätt vid skolan och kyrkan. Gamla har talat om, att mor Åkesson ofta fick gå efter Åkesson när det var tid att skolan skulle börja, han var ju ny skollärare då. Här var inte så bebyggt som nu, gårdarna låg i rad vid vägen, men gubbarna besökte krogen träget. Hembränningen var ju i stor svang på den tiden. Om söndagarna var ju folk trägnare i kyrkan förr än nu, men gubbarna kom ju ofta rusiga till kyrkan. De skulle ju förbi krogen, och så skulle de ju in där innan. Sedan de varit i kyrkan kunde de sitta där hela dagen. Sedan var här ju gubbar, husmän, som sålde brännvin i supavis. Nere i Hörby var där kagekärringar som stod på torget, de sålde i supar också, det var inte så noga förr. Inne i skänken – gästgivargården – fick de ju köpa brännvin supavis hos Johanna. Där kunde ju alla sluskar, efter som de fick fatt i några ören, gå in till henne och få en sup. Om torgdagarna var där många förfallna sluskar som sökte sig till ägga- och sillakärringarna med handräckningar, och att gå ärenden, så fick de ju någon slant. Den blötte de hos Johanna.

Där blev ibland så fullt hos henne, så hon fick slänga ut dem, hon var stor och robust. De gamle kunde räkna upp krogarna från Kristianstad till Malmö. I Stavröd var en, sedan var ju

rälikekrued, det är bara en liten bit från Stavröds by, det hör till Hörby församling. Åsken slog ner där i rälikekrued för några år sen, annars var husen kvar, men stenmurarna i den längan de är ju kvar till minne av kroglivet. Sedan var där en krog vid stenhusen vid Rörums ry (vägen mellan Ekeröd och S Rörum). Vid Ekeröd i kronparken är minne efter ting, där är stenar liknande stolar i en ring, med en sten i mitten. Jag minns ej ställena sedan förrän V Vrams gästgivargård, den talade de ju mycket om. De talade titt om när de körde till Trobro till färgaren, eller då bönderna körde gästgivarskjuts, så i V Vram var det ju ombyte. Men i alla fall skulle de ju in i V Vrams gästgivargård. Där kom de för det mesta i före med tattare, Sketteljunga och Degeberga tattare. De talade även om Vrams ljung, där bodde tattare. De sade alltid att 'te längre di slos me tattrana, te fler kom där'. Där var ju mycket slagsmål alltid, även mellan tattarna inbördes. Bönderna hade ju ofta hembränt också med sig, och så skedde där ju byte och handel med både tattare och andra. Ifrån Hörby var där visst ingen krog förrän vid Fogdarp, sedan skulle där vara en vid Getinge. När de körde stadsresor talade de om att de körde till Getingebro, där bytte de, sedan körde de till Skinnatorn, där kunde det hända att fler stötte till på en gång. Puggekrued ligger i Ö Odarslöv, det är numera en bondgård. Den var mest känd för att där möttes de, och där höll de tills de blev rusiga, sedan skulle de vara i följe genom Lund.

Anders Perskans bedrifter var många och hänsynslösa. Hon var inte så noga heller, om hon kunde komma över något som inte hörde henne till. Ifråga om konsten att bota skröt hon om mer än hon kunde, hon trodde att hon skulle vinna respekt med det. Jag var mycket i lag med henne på arbete, vi tyckte det var intressant att höra på henne, men många fick hon ju i tron. Hon sade att hon hade lärt av en i Lövestad, jag minns även att de talade om Lövestadkärringen. Hon sade att hon var i Lövestad och sökte, där fick hon utdrag ur svartkonstboken. Den kärringen hade frågat om hon kunde se Den Onde. Det var ju Anders Perskan med på. Då sade kärringen 3 ord, jag ville veta vad de var, men det ville hon inte säga. Och då kom, sade Anders Perskan, Den Onde in om dörren, han var svart med röda ögon, han stod där en stund och sedan gick han. 'Där lärde jag mig mycket av henne', sade hon. Det värsta hon kunde göra, var om hon fick något i folk så de blev sjuka. Hon brukade mycket bjuda folk på mjölk, och hon bar även bort mjölk, men de flesta slog ut mjölken. Hon brukade alltid strö en nypa salt i mjölken innan de fick den, ifall de kom över haraspår när de gick hem. Hon brukade alltid varje midsommarafton ha en gubbe där inne (hon bodde i skogen mellan Espinge och Köinge), och den fyllde hon så han kunde inte själv gå hem. Det var alltid gubbar, vad idé hon nu hade med det. Pågar i brytningsåren gick mycket till henne, dem s a s övade hon i osedlighet. Töser gick också till henne i mängd, dem spådde hon, och hjälpte dem att ta pågar, den de ville. Alla sådana bedrifter är för grova att beskriva.

En som besökte Anders Perskan för värk och svaghet, har talat om den ordination hon fick. 'Ja', sade Anders Perskan, 'de e elven som har reed dej, ta en sten au åen, en au en ager, o en au vejen, ta så vann i åen mod strömmen o kåg dom i, de ska du tvätta hoed i. Sen ska du lägga stenana där du to dom o slå vanned me strömmen. Så to hon en flig au särkajären, band om lillatåen o en om benen.' Det skulle hon ha en viss tid. Men det hjälpte ju inte. Hon har själv talat om det, Anders Perskan lockade henne till att göra det, men det blev ju meningslöst. En kvinna talade om att Anders Perskan rådde henne till, när hon skulle avvänja glytten med di, att hon skulle gå till en jordfaster sten en morgon innan solen gick upp och låta glytten dia, så skulle han aldrig få ont i tänderna. Hon sade, 'Jag var så dum så jag gick o sadd på stenen, men tror ni jag fick glytten te å patta?'

En gång var vi på ett ställe och plockade potatis, vi var rätt många och Anders Perskan var med. När vi hade druckit kaffe ute på fältet, gick hon sin väg nästan innan alla fått drucket, vi

sade till henne 'men hade hon så brått?'. 'Jo', sade hon, 'jag får va i rörelse så inte hjärtat blir kallt, for kallnar hjärtat stannar de, o sen kan jag inte få'ed igång igen'. Jag tror inte att hon hade något av någon svartkonstbok, men Slinken hade nog, dem har ju nog hans son tagit, men numera är det mer utdött. Gravegubben hade sådant, det var efter Grave-Karnan, de bodde på sin tid i Olseröd. Karna hade dem efter en som kallades Blinge-Per. Han bodde någonstans mot Lyngby, men det är ju så herrans många år sedan. Här i Espinge i forna dagar är det säkert att här var nog de som hade något utdrag ur svartkonstboken, men om efterlevande kastat bort dem är ej gott att veta. De påstod ju, att de som sysslat med trolldom skulle lämna det ifrån sig innan de dog. De som då var hängivna åt vidskepelse sökte sig till gamla trollgubbar, så kunde de ju nog lära sig något. Jag tror att vandranderfolk överförde en del. De ville ju påstå att prästerna förr i tiden hade gått igenom svartkonstskolan. Anders Perskan hade en del som hon använde till rökelse. Jag såg en gång den lådan. Där var paradisfrö, helvetesrökelse, livsfrö, krut och svavel. Jag tror visst att där var arsenik också. Det som hon använde till rökelse gjorde ju inte så mycket, det var värre med det folk fick i sig. Hon hade också harablod som hon gav folk, det var ju fruntimmer som fick det. Hon var både osedlig och grov på alla sätt. Mycket tycker jag är för grovt att återge här.

Hon skrämde många, helst kvinnor, att hon kunde ge dem så mycket att de blev med barn. Många skrämde hon, men många hjälpte hon tvärtom. Harablod skaffade hon av en gammal jägare. En gång då vi var tillsammans på arbete, där som var många talade hon ju om sitt. 'Ja', sade hon, 'når en tös inte har reningarna, de kan jag nock boråda, men har hun ladet karla ligga när dem, så e de värre o ta igång igen'. 'Ja', sade hon, 'töser, de ska jag sija er, lad allri en karl ligga hos er når han e full, då blir auföed dållit, de går nästan allti galet osså når di e fulla'. När det bar sig så att man kom i lag med henne ensam, då ramlade ju mycket ur henne, egentligen ansåg hon det stort att hon var så begåvad. Jag minns en gång hon sade, 'hade jag inte gjort au me'ed efterhånn, hade jag haft stuan full'. En gång då hon var i Köinge på arbete, så kunde hon ju vara borta flera dagar innan hon gick hem. Så kom där en krämare, om det var en jude vet jag ej, men han hade tyg med sig. Hon kom ju i fart med honom, det var tyg, hon prutade men han vidhöll priset. Så till sist sade han, hon fick tyget om han fick ligga hos henne om natten. Det blev de överens om, så tog hon tyget. Hon sade var han skulle gå in. Så hade hon tal med drängen, så han gick in och lade sig i hennes ställe, hon tog tyget och smet mot hemmet. När då krämaren kom, blev han besviken både på handeln och henne. Hon brukade mycket ha möte med drängar inne i skogen.

En man i Råsed har talat om när hon gick dit och botade på hustrun. Hans egna ord återges: 'Hun rännde hid titt o boda på Anna, o hade na så väl i tron. Jag tötte ju att de bar sej inte, men Anna la sej inte. Så en gång hun kom tänkte jag, nu ska jag gå in o se va de fanskabel gör. Vi hade ju bara inte fått bädda unner na, for de hade hun forbud oss. Jag blev siddanes inne, hun ville inte sija nåt, hun trodde jag skulle gå ud. Så te sist sporde jag, 'Hånt blir de me na?'. Jo, sa hun, mänskan kan nock bli me barn en gång inu. Då blev jag forbannad o sa 'Jag gir fan i både dej o ditt skit, de e inte sånt de e fråga om, udan om hun blir bra. Ud me dej, ditt fanskab, du har rännt här länge nock, kom bara inte hid mer!' Anna gau sej te å gräda, kärringaludret for ju au. Nu ska jag ha dej opp o se va de e hun har asad hid, de nöttar inte va du sijer, for jag ska se va där e i sängen. Jag tog na o la na på en soffa, så vi fick renvärat, där va knuder, o trådar hade hun knödet om na allestans. Där va all sorts skit stoppat omkring na. Jag tog allt fanstöjed o stoppa i ounen o fick ansad. Sen sögte vi ju doktor. En tid efter jag kom ifrå Hörby o hade fått lid i snuded, träffa jag na inne i byen, o jag skällde ner na iblann alla. Hon kom au me en forskräckelse.'

Där har många töser gått till henne och blivit spådda, och även pågar. Många töser har anlitat henne för att få den de ville ha. Hon är död för ett 10-tal år sedan. Jag minns en gång vi var ihop, så talade hon ju som vanligt om allt osnyggt. En berättelse bland de många kan jag beskriva. En tös hade kommit till henne, fästmannen hade tröttnat, så hon var missmodig. Anders Perskans ord: 'Jag ska sija dej hånt du ska göra, så dävlsätta ska få å hitta på. Då du får träffad han, lad han så ligga hos dej'. Så sade hon ett knep hon skulle göra, 'gör så men ajta dej sen for han, så ska du få se, de drar inte länge forrän han far te doktorn'. Det stämde också, sade hon, 'dävlsätta blev borådd'. Sådana fula gärningar gjorde hon många på flera områden.

Jag var flera gånger i lag med Smed-Bengten på torvmossen. Han var ju nog trevlig, men det var ju ohyfsat tal det mesta. Han stod alltid uppe på och stack av, så han kunde flabba med både dem som stod i graven och vi som var uppe. Han talade om när han blev halt, lögn var det ju förstås. Med hans egna ord: 'Jag va en vinter hos nådan o va röjtare, så en dag kom hun ud o skulle se på kregen. Så skulle jag leda na längs ad foderbored, där stod ju kreg ve bägge sider om foderbored. Hun va ju tjock o besvärli, så hun vregla te vejs så jag drog na efter mej, så vi kom ner i kokrubban, jag me na ovanpå mej. Där fick jag ett gnäll i hotten (höften) som allri gått au.' Där var då någon som frågade 'Hur kom du upp?'. 'Jo', sade han, 'jag kravla mej ju opp, men hun va ju värre å löfta på en ko innan jag fick opp na. De gau hun mej 5 kr for.' En middag då vi satt ute i ljungen kring grödafatet så flabbade han ju på som vanligt. Hans egna ord: De e bra me gröd for de e limmit, där var Måns slajtare i Bennarp, han hade dållia tänn så tösen soppa melkasopper te han. Så en gång han sadd o söb hängde där nåt udanom munnen. Ni har ett hår i munnen, far, sa tösen. Så tog hon de o fick fatt i rumpan på en mus. Han hade klavsad på musen så den va flad. Gubben sa 'Jag tötte nock den soppan va så sej å tugga på.'

Vi fruntimmer kunde inte fortsätta med gröten, det var omöjligt, det blev stort i munnen. Hon som kom med middagen sade ju 'Men kan ni äta?', det fanns ju ingen möjlighet. Jag talade om sedan när vi kom hem, varför vi inte kunde äta. 'Hade jag visst de', sade hon, 'kunne grödafaded ha blitt där, kunne ni ädet sen'. I middagsbajden brukade Bengt dra fram både ett och annat. Han var ju i sina dagar överallt hos bönderna. En gång då han var hos den gamle kommunalordföranden i Månsköp, så skulle han ju skämta med denne för att han inte hade glyttar. Komordf framhöll ju att det var inte alla som hade det. Då sade Bengt: 'Jag ska sija dej hånt du ska göra. Du får göra liasom lajningen når han va te hästs me märren. Han tar långvagnen ådskild o leder märren mellan kärrerna. Gör så når du får ligget hos Johanna, led na mellan kärrerna.'

En berättelse om Bengt när han handlade klockor, efter honom själv: 'Jag kom i före me en tatter på markedet o bytte klocker. När jag hade gått lid stannade klockeludret, o jag gick in te urmagare Holmberg, å se om han kunne ta na igång. Hur har du fått fatt i den?, sporde Holmberg. Jag har bytt me en tatter. Ja, sa han, den klockan e inte te ett vittin, hälften au verket e borta. Jösses, kan inte Holmberg stötta na lid så hun går, så det första offer jag hittar ska jag byta me. Han stötte na, o gned na så hun rekka au. Så träffa jag Palm (han är pensionerad, han har varit vaktmästare vid hospitalet i Lund, han är något konstig), o så hälsa jag på han, tog opp klockan o sa 'Här e väl en fin klocka?'. 'Hur har du fått fatt i den?' unnra han. 'De har vatt Selléns i Lyby', sa jag. Jösses, då ville han ha den om det vatt Selléns. Jag lod jag ville inte sälja den udan vi skulle byta. Så bytte vi, jag fick hans fina klocka och 10 kr te bytes. Så stanna ju den klockan igen, Palm gick in te Holmberg. Han grina o sa att den klockan var där for lid sen. Palm blev galen når han hörde hur han blitt lurad.'

En av Bengts jämnåriga har talat om när de gick och läste för prästen. Bengt kunde ju knappt läsa innantill, utantill kunde han ju inte det minsta, och svara var helt omöjligt. En gång då de skulle läsa var sin psalmvers utantill, det gick över dem, sade prästen 'näste man' och pekade på Bengt. Då reste Bengt sig och sade 'o jag tror de ska me amen ändå'. Ack, sade han, vi torde ju inte grina, Gud vet var han fick allt ifrån. Prästen kunde inte säga något. Om husförhör så har jag varit med på flera, men det är väl en 30 år sedan. Men på den tiden kunde vi ju läsa rejält, så det var ju inte farligt. Men för långt tillbaka sedan var det ju bedrövligt. De har ju mycket talat om Bergdal, hur barsk han var. Här var en gammal gubbe som de kallade för Per Backe, han bodde vid skolan, de sålde kakor men han brukade även sälja brännvin. På husförhöret sade Bergdal till honom att han inte fick sälja brännvin, men Backen frågade prästen om han var länsman. Bergdal sade att han skulle visa att han hade lika rätt som länsmannen. Han skrämde inte Backen. Där var ju aldrig någon som kunde svara utom Slinken, han svarade för alla. Han hade varit skolmästare när de gick omkring i stugorna, det var innan han blev trollgubbe. Bergdal tyckte att han skulle låta andra svara, men Slinken tyckte att när ingen annan kunde, så svarade han. De var glada när bara Slinken var där.

Sedan kom han ju till Sallerup. Vid ett husförhör där, var det en dräng som hade gått länge och visste inte hur han skulle reda sig. Han kunde varken svara eller läsa. Så var där ett par andra som sade, 'vill du bjuda på ½ stop brännvin ska vi hjälpa dej'. Han var ju lika nöjd med vad, bara de kunde hjälpa honom. Så sökte de upp i Pauli brev den versen, 'Så reste vi och kom till Syracuse och stannade där i 3 dagar'. Den drogs de med och lärde honom, även var den stod. Han var ju glad att han fick någon hjälp. På husförhöret när det blev hans tur, så sade Bergdal 'Kan du läsa upp en vers?'. Han läste det riktigt. De hade ju när allihop kommit i skratt. Prästen blev ju himla förbaskad, 'Vem har hjälpt dig med det? Det har du inte själv sökt upp!'. Han tvingade drängen att tala om det. Prästen höll på att göra upp med dem allihop, där blev ett fasligt förvägne.

De gamle kunde ju med knapphet läsa innantill, till råga på det var där ju i gamla översättningen en svår stil, det var inte gott för någon. En gammal gubbe blev tillfrågad 'Hur lyder sjätte budet?'. Det kunde han ju inte, en annan läste det. Då sade prästen 'Kan du inte det?'. 'Jo', sade gubben, 'förr har jag kunnat, nu e jag for gammal'. Förr i tiden så alla som kom till prästen för att ta ut lysning, skulle först höras om de kunde läsa. De fick läsa var sitt stycke innantill, och även höras något i lilla katekesen. Prästerna hade en ryslig makt förr i tiden. Om de inte hade bevistat husförhör och nattvardsgång stod det i prästbetyget. De blev även uteslutna från församlinglivet. Hade de inte gått till nattvarden på en viss tid, fick de inte vittna i ett mål.

Förr i tiden hade de särskilda gilleslag. Om det var en stor by var där flera sådana. I Stavröd var hela byn ett gilleslag, men i Espinge kyrkby var där 3. När det då var bönder, eller de som var förmögna, som gjorde gille, skulle hela laget bjudas förutom släkten. Ett stort bröllop varade ju i ett par dagar, eller fler. Den första dagen då alla var samlade, varade det ju mest hela natten. De satt alla till bords vid måltiden, det fick ju vara ett par långa bord. I urgammal tid var smörkopporna på bordet, istället för tallrikar var där långa träskivor som räckte längs åt långborden, en vid var sida, och en vid var bordsände. Var och en hade fällkniv med sig. Ett gammalt ordstäv, när de gick till gilles skulle de vara försedda 'me en tommer mave o en vasser kniv'.

Sovel och brännvin skulle ju vankas i mängd. Bjudningen skedde ju muntligt, en gick omkring och bjöd. Sedan då de äldre dog undan så blev gilleslagen också slut, så nu bjuds det hur som helst. Men när husmän gifte sig, de fick ju gå till prästen, då blev där ej fråga om laget. Jag har

ett minne av ett sådant bröllop, mor talade titt om det. Det var när banan byggdes här, så var här en rallare som fick fatt i en tös, och de gifte sig. Mor och far skulle följa med till Fulltofta som vittnen. Jag kan minnas när mor kammade henne och de for iväg. Mor talade titt om, när de var hos prästen hade han så när inte fått rätt på dem, för rallaren begrep inte att läsa efter, men till sist gick det ju. När de sedan körde hem, satt han och sjöng rallarevisor hela vägen. I hennes hem, ett litet ställe här på no 7, skulle de ju ha en måltid mat, där var ju körsvennen också. De fick smör, bröd, ost, kokt färsk sill med äggadoppa. Mor hade bakat en vetekaka kommer jag ihåg.

Vid begravningar gick ju bjudningen till på samma sätt. Förr långt tillbaka i tiden bar de liken på bärastänger åt kyrkstigen. Vid Kyle var där en gammal kyrkstig ut till vägen, någon gammal har berättat att han varit med om att bära lik ut till vägen. Där som det inte var för långt gick likskaran till kyrkan. Förr kom inget lik i kyrkan, utan att det skulle vara någon mycket förnäm. Sedan liket var jordfäst skulle karlarna hölja graven. Här skall ännu finnas träskyfflar i tornet som användes till det. Kransar var ju sällsynt, det var de närmaste som band av vintergröna eller lingonris. Det var en gammal sed att strö enris på vägen där ett lik kom. De skulle bjudas på efterbegravning, som hade strött enris. Sjöstedt talade om när där var begravning efter gamle Jöns Christens mor, de hade prästaannexet (omkring 70 år sen). Han sade, 'Jens var klädd i långstöular o en röd halsdug om halsen. Han stod ve graven o la nävarna ihob o jämrade sej, 'min gamla rättvisa mor', de gick i ett. När di kom him la han sej i sängen o bara gick på 'min gamla rättvisa mor'. På den tiden hade di grödafad i förningen. Di fick inte en bid mad i Jens, men når gröden skuttas ud, gick mor på Sönnergår te han o sa, 'Jens, du får slå dej te tåls o smaga ådmintstone gröden'. Då for Jens opp o sleva i sej gröd rent i urved. Han hade när tömt faded.'

Torvskärningen har alltid varit ett arbete med liv och skämt. Mitt i maj började de med att skära torv. Kl 5 började de ju att lässa borrar och skärejärn, samt matknyten. Kaffe med lite smör o bröd fick vi, sen bar det av. Var vi många så körde de dagen innan åstad med borrar, där blev lass bara av dem. Där lades ett par agebräder i tvär på vagnen, vi fruntimmer satt ju mitt i vagnen, vi hade ju matknytena att hålla reda på. Vid 8-tiden var det frukost, det var smör, bröd, fläsk och korv. Karlarna fick brännvin, dricka och mjölk hade vi också. När det bar sig så att flera lag var där på en gång, så vart ju skämt och väsen större. Den skjuts som kunde komma först till mossen var ju bäst. Om middag kom de alltid upp med gröt. Vid 11-tiden började vi titta efter grödaskyana (de som kom med gröten). Sedan vilade vi middag en timme. Medafton hölls vi 4-tiden, det var fläsk och äggakaka. Kl 7 var det kväll. Den som körde upp om morgonen kom om kvällen igen och hämtade folket. Espinge kyrkby hade ju mossen ett stycke upp mot Satsrup, intill Satsrupa mosse. Det har de ju ännu. Vart hemman har sin mosslott, större eller mindre, efter som hemmanet är stort. Själva skärningen gick så till, att en karl stod och stack av längden och tvären, som torvorna skulle vara. Det kallades för långsticka och tvärsticka. De kallades bänkar, den längden de tog, 4 eller 5 famnar. Det berodde på mosslottens bredd. Så stod merendels 2 skärare och kastade upp torven. De gick alltid en 3 famnar ner. Där sattes vannbänkar där de började och slutade, annars gick vattnet på dem. Den vannbänken fick vara rätt bred, annars gick vattnet igenom. När de slutade på kvällen öppnade de, så att graven blev full av vatten.

Där var i regel 3 rölleser, det gällde att hålla rent vid graven. På förmiddagen var de styvast för då var där längst att rulla, ju närmare graven vi kom dess lättare blev det ju. Där blev ju fullt ut till graven. Starka rölleser tog ju stora lass, där ville ju ingen vara sämst utan de tog lika. Raska skärare kastade upp en massa torv, så det gällde att rulla undan. Ett flabbande och skämtande var

där ju alltid vid graven. De pustade ju rätt ofta en stund, när de skurit fram en sträcka. Då vilade vi på börstärtaerna. Men det gällde ju att inte ställa bören då vid kanten, när skärarna stod nere i graven. En gammal talade om då han var med vid torvskärning, så var där ju som vanligt fruntimmer som rullade. Så var där en av de andra skärarna som sade, 'nu ska vi ha rolitt, när fruntimren kommer o har ställt börarna ve graven ska vi pusta, så sätter di sej på stärtarna'. Ja, det gick så, när fruntimren kom sade han 'pusta nu lid, fruntimmer, ta vi 5 om'. De satte sig på stärtarna (på den tiden hade de inga kalsonger), vi stod nere i graven, sade han, och såg dem ända långt upp. När de då rullade bort flinade vi, på det viset gick det flera gånger, de begrep inte det.

Vid middagsrasten var där ju alltid ett väsen, helst om ett par lag kom ihop. De tagades, slog kullerbytta, flabbade och skämtade. En tös och en påg, jämnåriga omkring 14 år, var ihop en gång och tagades. Pågen kunde inte rå på henne. Sme-Bengten var också med den gången. Han tittade på dem, så sade han 'pågen e te pass, for han kan inte komma ovanpå'. 'Ack', sade hon, 'han ska allri i sitt liv komma ovanpå', och så slog hon honom i jorden och på honom med knytnävarna. Han blev ilsken, men var inte i stånd att reda sig. När folket tog hem om kvällen brukade de sätta bokekvistar i seltyget på hästarna. Det såg bra ut. Sedan skulle torven kullas, men det var ju inte så hårt. De körde upp en dag och kullade. Det var ju alltid en tävlan om vem som satte de största kullerna, och en tävlan om vem som fick kullerna att bli stående.

Av andra gemensamhetsarbeten var ju främst slåttern. Då var där ju många manfolk, det var en strängesa till 2 slätterkarlar. Vid middagsrasten var det ju samma liv med alla upptåg. De största gemensamma arbeten som jag varit med om, var på betorna. Om sommaren var vi ju en 75 som gick i ett led under hackningen. Där kom man ju i kontakt med många. På hösten var det ju fler, då var där ju karlar också. Hur trött man än var, så när vi kom in kunde skämt och upptåg ändå ta ut sin rätt. Då det regnade så vi fick vara inne, funderade en på ett, och en annan på ett annat. Om inte annat så dansades där, eller for manfolken efter brännvin som de hade. Det var ju ett hårt arbete, särskilt om sommaren då det var hett, och vi låg och gallrade. Många grät, en del sjöng och andra svor. De mesta arbeten förr i tiden var där mycket folk vid. Alltid skulle de börja tidigt om morgonen och hålla på tills solen gick ner. Så fick de ju tvunget pusta tidvis på dagen, och då blev där ju tid till skämt.

Förr i tiden var det ett öde många gånger med uppesittarkvällar. De skulle ju alltid sitta vid arbete om kvällarna. Då satt man kring en fotogenlampa som hängdes vid spisen. Vad man var sömnig innan kl blev 9, så man blev fri. Då var det ju bättre om man hade något arbete som förströdde, eller någon som underhöll med prat och skämt. Det var ju annat om man samlades till något arbete som var mera livligt. Om man stoppade korb – det skedde ju inte med kvarn förr – då satt någon av karlarna och täljde pölsepinnar. Eller om man spräckte bönor, då var där alltid liv i bråtet. Mor talade alltid om då hon tjänade, då de satt uppe om kvällarna vid spinnrocken. En piga skulle spinna ett stycke om dagen, där som det var en kvinna som var rask så satt hon också vid rocken. Om kvällen kom mannen med haspan, han skulle då se om de spunnit ett stycke. Det var rysligt tröttsamt, för de hade ju på den tiden endast tranlampa. De fick någon kväll sitta uppe och karda.

När de samlades till kardegille var det ju livligare. Det var ull som de kardade, där var både kärringar och töser. Då satt de i en ring med ullpåsen framför sig. Munnarna gick ikapp med

kardorna. Då vankades där ju traktering. Karlarna brukade förr i tiden om kvällarna tälja rivepinnar, eller tälja spåner, men det var ju i forna dagar.